

RECENSIES

P. Dekker, *De laatste bloeiperiode van de Nederlandse arctische walvis- en robbenvangst 1761-1775* (Zaltbommel: Europese bibliotheek, 1971, 328 blz., f 95,-).

In tegenstelling tot het in 1970 te Bremerhaven verschenen boek van H. Linke *Die Geschichte der Borkumer Walfänger -familie Meyer* gaat Dekker's werk niet over de walvisvangst in een bepaalde plaats of door een enkele familie, maar om de Nederlandse walvisvaart in de noordelijke ijszee in haar totaliteit. De auteur gebruikte behalve gedrukte bronnen ook een groot aantal archieven in binnen- en buitenland, waardoor tal van tot nu toe onbekende feiten in het boek konden worden verwerkt. De vele tussen de tekst aangebrachte illustraties geven de lezer een beeld van de bedrijfsuitoefening en van wat er verder met de bedrijfsvoering en de opvarenden samenhang.

Natuurlijk kunnen zelfs in een boek van meer dan driehonderd bladzijden niet alle facetten van het bedrijf worden behandeld; vandaar dat de schrijver het accent legt op het maritieme gedeelte van de walvis- en robbenvangst. Voor de economische kant van de bedrijfstak wordt verwezen naar de publikatie van Lootsma inzake de Zaanse walvisvangst. Een gevolg daarvan is dat de nadruk sterk komt te liggen op de kwantitatieve omvang van de vangsten en weinig inzicht wordt verkregen in de financiële uitkomsten voor die leden van de bemanning wier verdiensten althans ten dele met de vangstresultaten samenhangen. Wel zocht de schrijver naar de herkomst van de walvisvaarders en hij is er in geslaagd de woonplaatsen van vrijwel alle commandeurs te achterhalen, maar voor de opvarenden was dit door het ontbreken van voldoende monsterrollen slechts ten dele mogelijk. Toch is er alle aanleiding te veronderstellen, dat ook dezen in hoofdzaak afkomstig waren van de waddeneilanden en Halligen van Texel tot Sylt en het daartegenover gelegen vaste land te beginnen bij Huisduinen en Den Helder tot aan de mond van de Elbe. Aan de eigenlijke Hollandse zeekust ten zuiden van Petten kwamen maar weinig walvisvaarders voor; er was nog een kleine concentratie in het beneden Maas- en Lekgebied.

Merwaardig is dat er vrijwel geen enkele relatie blijkt te bestaan tussen de visserij en de walvisvaart. Hoewel het aantal opvarenden dat in de periode 1761-1775 jaarlijks werd aangemonsterd even groot of zelfs groter geweest moet zijn dan het getal bemanningsleden in alle takken van visserij gezamenlijk, blijkt nergens dat bewoners van grote visserij plaatsen op de walvisvloot dienst namen of walvisvaarders op de vissersvloot. Noch met zeevissers uit Vlaardingen en Maassluis, noch met kustvissers uit Scheveningen, Katwijk, Zandvoort en Egmond werden de Zaanse en Amsterdamse Groenlandvaarders bemand. Zelfs in plaatsen als De Rijk en Enkhuizen, waar beide bedrijfstakken voorkwamen, is geen directe binding aantoonbaar. Er was echter wel een duidelijk verband tussen de walvisvaart en de koopvaardij. Vooral toen de walvisvaart afnam, gingen vele matrozen over naar de vrachtvaart en vinden wij tal van commandeurs terug als schippers op de vaart naar West Indië. Een grote verdienste van het boek van Dekker is dat er zo duidelijk de aparte plaats van de robbenvangers uit blijkt. Hoewel het bedrijf als regel met kleinere schepen werd uitgeoefend, iets eerder begon en ook eerder eindigde, was het zeker niet minder speculatief. Het waren deze schepen, waarvan er meer in Altona dan in ons land thuisbehoorden, welke gewoonlijk de eerste berichten over de vangstresultaten van de walvisvaarders binnen brachten.

Wat de eigenlijke walvisvaart betreft komt ook het onderscheid tussen de Groenlandvaart en de Straat-Davisvaart goed uit. Deze laatste kwam omstreeks 1720 op gang, hoewel in het octrooi van de in 1614 opgerichte 'Noordse' of 'Groenlandse' Compagnie reeds gesproken werd over de vangst tussen Nova Zembla en Straat-Davis, echter met uitzondering van de wateren rond de Noordkaap en IJsland. Opvallend was dat er onder de com-

mandeurs naar de Groenlandse wateren en naar Straat-Davis een zekere mate van specialisatie bestond. In de Groenlandvaart kwam aanvankelijk een groot deel van deze bevelhebbers en hun bemanningen van het toen nog Deense waddeneiland Föhr, terwijl in de Straat-Davisvaart de Amelanders de boventoon voerden.

Het verschil in taal scheen op de walvisvloot geen moeilijkheden op te leveren; het Hollands waren de vreemde commandeurs zowel in woord als in geschrift voldoende machtig en zij gingen zelfs zo ver dat zij hun namen verhollandsten. Dit laatste was ondermeer bekend uit de door Jens Jacob Eschels uit Föhr in 1834 gedrukte autobiografie, waarin hij vermeldt dat hij zich in de periode 1769 tot 1782, toen hij o.m. op de walvisvaart uit Holland voer, Jan Jacobs noemde. Het ligt wel voor de hand dat de naam van deze Jan Jacobs Eschels in het boek van Dekker nog al eens opduikt en dat tal van aanhalingen uit zijn levensbeschrijving daarin voorkomen; andere bronnen over walvisvaarders onder de rang van matroos zijn er immers nauwelijks.

Tegen het eind van de bloeiperiode van de Groenlandvaart nam het aantal van commandeurs uit Föhr af en dat uit Den Helder en Huisduinen toe. Terecht wijst de schrijver erop dat de maritieme geschiedenis van Den Helder in deze tijd wel een heel bijzondere is.

Het boek bestaat behoudens meer algemene toelichtingen aan het begin en het einde, voornamelijk uit een overzicht per jaar van de belangrijkste gebeurtenissen. Dat heeft ontegenzeggelijk het voordeel dat de lezer voor elk jaar heel wat informatie bijeenvindt. Daar staat echter tegenover dat degene die de trend in de walvisvaart over de hele periode wil volgen er bepaald mee gediend zou zijn geweest wanneer in enkele eenvoudige statistische overzichten of in tabellen een aantal van de vangst- en woonplaatsgegevens waren vastgelegd. Ook zou een nadere motivering van de uitdrukking 'de laatste bloeiperiode' in de titel van het boek welkom zijn geweest. Als men het aantal uitvarende schepen ter Groenland- en Straat-Davisvaart tesamen neemt begint de neergang t.o.v. 1760 reeds in 1770; toen voeren er nog 150 schepen uit naar de arctische wateren, welk aantal in 1780 reeds tot beneden 100 daalde en nadien steeds zal verminderen. Ook het beginjaar 1760 springt er t.o.v. voorgaande jaren niet als het begin van een bloeiperiode uit. Deze kritiek doet overigens niets af aan de kwaliteit van dit zeer nuttige boek.

H. A. H. Boelmans Kranenburg

E. van Witsen, *Krijgsgevangenen in de Pacific-oorlog 1941-1945* (Franeker: T. Wever, 1971, 280 blz., f 29,50).

Zes en twintig jaar na het einde van de oorlog in de Pacific verschijnt dit boek van E. van Witsen om ons een overzicht te geven van wat nu eigenlijk het lot is geweest van de tienduizenden geallieerde militairen die tijdens de snelle Japanse opmars in de landen van Zuid-Oost-Azië krijgsgevangen werden gemaakt. Na de oorlog zijn vele dagboeken van ex-krijgsgevangenen in druk verschenen. Hoezeer de belevenissen, hierin beschreven, ook veel punten van overeenkomst mogen hebben, ze bevatten alle toch slechts een detailbeeld, meer of minder sterk gekleurd door de persoonlijke gevoelens en ervaringen van de schrijver. Van Witsen geeft in zijn werk een totaal beeld van hetgeen er gebeurd is. Hij moet hiervoor honderden dagboeken, verslagen, verhoren enz. hebben doorgenomen, geschift en geordend. Tien jaar heeft hij er aan besteed. Hij heeft zich bovendien niet tevreden gesteld met een beschrijving der toestanden alleen, maar ook de vraag gesteld naar het waarom.

De stof is overzichtelijk ingedeeld. Ieder hoofdstuk behandelt een volgende fase in het